

Bustya-publikációkat ismertettem. *Szent-imrei Jenő*: Virágok Ady koszorújához címmel mondja el Adyval kapcsolatos személyes emlékeit, amelyek a világháború éveire esnek. Ezenkívül Ady egy újságokban porladó cikkét közli és Emil Isac — tévesen ismeretlennek jelzett — Adyhoz írott leveleiből publikálnak néhány részletet.

Eljuttottak még hozzánk a bukaresti ELŐRE, a kolozsvári IGAZSÁG, és az aradi VÖRÖS LOBOGÓ című újságoknak az évforduló napjaiban megjelent számai. Ezekből figyelemmel kísérhetjük a Romániában rendezett Ady-ünnepségeket. Az ELŐRE kétoldalas mellékletet adott ki az évforduló alkalmából. Ebben igen érdekes *Tabéry Géza*: „Legendák születnek” című cikke, amelyből az derül ki, hogy Ady körül is egy aféle legendakör kezd kialakulni, mint amilyet

Petőfi kapcsán ismerünk. Az IGAZSÁG egy oldalt szentelt Ady emlékének. A VÖRÖS LOBOGÓ-ban *Seidner Imre*: „Aradi hagyományok” címmel foglalta össze a költő és a város kapcsolatát. Ebből tudtuk meg, hogy itt él Halmágyi Samu, aki a háború idején cikksorozatban védte meg Adyt és akinek a verseskötetét Ady ismertette a Nyugatban. Az idős költő lapot is őriz Adytól.

*

E nem egészen teljes áttekintés után is, azt hiszem jogosan mondhatjuk el, hogy a romániai magyar írók, irodalomtörténészek, publicisták az itthoniak elé is példaképpül állíthatóan ünnepelték meg Ady Endre születésének nyolcvanadik évfordulóját.

Varga József

ADY ENDRE 1877—1919

Szerkesztették: Sára Péter és Pölöskei Ferencné. Magyar Helikon. 1957. 169 l. A Petőfi Irodalmi Múzeum Kiadványai. II.

Ez az ízléses, szürke fedőlapú könyv a Magyar Helikontól már megszokott gondos kiállításban — famentes papíron — a Petőfi Múzeum Kiadványai c. sorozatban jelent meg. A sorozat nyitó kötetét az Arany-évforduló alkalmából adták ki.

Bóka László „Ady Endre” című, másfél íves bevezetője messze túlszárnyalja az ilyenféle, népszerűsítő kiadványok elé írott szokásos bevezetőket. Nemcsak „ünnepi köszöntő” ez az Ady képeskönyv elé írott esszé, hanem gondolati gazdagságával jelentősen gyarapítja az Ady-irodalmat is. Bóka három kérdést boncol írásában: „Mi tartja olyan elevenen ezt a költőt, kit létének gyökerei a XIX. századhoz kötnek, ki legnagyobb harcait olyan erők ellen vívta, melyeket 1789 és 1848 között világszerte lebírtak a boldogabb népek s kinek éppen akkor csukódott le örök álmra szeme, amikor egy új világ fényeit lobbantotta fel kiolthatatlanul a forradalmak tüze?” (6. l.) — teszi fel az első kérdést és miután Ady életében és a halála óta eltelt évtizedekben történetileg elemzi és vitatkozik az egyes nemzedékeknek e kérdésre adott feleletével — ő maga így válaszolja azt meg: „Semmiféle egyoldalú magyarázat nem tud feleletet adni arra, mi élteti Ady életművét, mi teszi hatóerővé ma is... Ám aki Ady versesköteteit kezébe veszi s enged versei sodrának, azt ma is lenyűgözi Ady költői emberi nagysága, s a mű egészét időszerűbbnek érzi, mint valaha.” (8. l.) Bóka válaszában már benne van a bevezetőben elemzett második fő gondolat is:

„Ha nagyságáról csak műve egésze adhat magyarázatot, ez azt jelenti, hogy Ady életművének, e művek leltári teljességén túl, van valami belső egysége, minden művét egybefogó s magyarázó végső értelme, van egy olyan értéke, mely több és más, mint legjelentősebb, legszebb, leghibátlanabb verseinek értéke.” (8. l.) S a továbbiakban Bóka ezt a belső egységet mutatja ki az Ady-líra legkülönbözőbb életszférákat tükröző vonulataiban. A gondolat nem új, már Földessy Gyula felvetette az Adyt bemutató első nagy tanulmányában (H. Sz. 1919.) Bóka elemző válasza azonban oly annyira bővelkedik a találobbnál-találób, epigrammatikus tömörséggel megfogalmazott helytálló gondolatokban, hogy nem lehet nem ideírunk néhányat közülük: „...költészete ellentétek, elsősorban egy tragikus életérzés s egy forradalmi valóságérzés egysége.” ... „Adyt az tette forradalmárrá, hogy olyan mélyen átélte kora tragikus valóságát, s Ady életérzése azért lett olyan tragikus mélységű, mert a valóságot egy forradalmi változás lehetőségéhez mérte.” ... „Ady a tragikus valóság talaján maradvá profétál forradalmat s ehhez nemcsak az ellentétek teljes átélése, hanem roppant morális erő kell, az őszinteség erkölcsi bátorsága.” ... „Ha van egység művében, az a valóság egysége.” (14. l.) E találó megfogalmazásban gazdag elemzés mellé írjuk még ide Bóka igen finom megfigyelését a tehetség természetéről: „A tehetséges emberek, ha jó sáfárai tehetségüknek, megalkotják a maguk

remekművét. A lángelme nem egy vagy több remekművet alkot, hanem életének és művének, jó s rossz alkotásainak ezt a megbonthatatlan egységét alkotja meg." ... „Ady is azok közé a lángelmék közé tartozik, kik nem egy vagy több szektorát vonták a világnak tehetségük megvilágító fényébe, hanem egész életművükkel mondtak valamit világnak egészéről.” (9. 1.) Esszéjének harmadik kérdése: „...milyen költő volt Ady, ... *hogyan* fejezte ki azt, amit átélt és megismert.” Ady sajátos kifejezési módjával, a szimbolizmussal foglalkozik itt Bóka és úgy érezzük, hogy a legsokoldalúbban sikerült megvilágítania Ady egyéniségét csak úgy számbaveve mint azt az irodalmi örökséget, *amellyel szemben* bontakozott ki Ady költészete, hogy miért lett a szimbolizmus Ady lírájának uralkodó művészi sajátossága. Azt a hatást, amit Ady új dalai a begyepesedett, konzervatív ízlésű olvasókra tettek, Bóka „A Magyar Ugaron” c. vers elemzése közben mutatja be. Remekel ebben az elemzésben, miként kitűnő az a plasztikusan tömör kép is, amelyet a kortárs irodalomról és irodalmi légkőről ad. — Ady művészi kifejezési formáinak vizsgálata közben helyes megfigyelést tesz Bóka a lírai dal, a tiszta, dalszerű líraiság Ady költészetében felfedezhető jelentős eréről. S csak egyetérteni lehet azzal a gondolattal, amelyet írása befejező passzusában mond: „Adyt mindig a magyar irodalom belső arányai szerint értékeltük s ezért elhomályosul előttünk valóságos, világirodalmi rangja.” ... „A szükös hazai perspektíva falai közt nem látjuk, hogy van a világirodalomnak egy olyan szakasza, melyben övé a legtisztább emberi hang.” (28. 1.) Az árnyaltabb és így igazabb Ady-kép megrajzolása közben Bóka saját régebbi nézeteivel is vitatkozik és az időt nem álló érveit félredobja. Ady szimbolizmusát például most sokkal több oldalról világítja meg, mint 1954-es akadémiai székfoglalójában. Akkor még arra a kérdésre keresve a feleletet, miért választotta Ady a szimbolizmust fő művészi eszközeként — többek között azt írta: „...a kapitalista társadalmi rend urai... nem tűrik el megbosszulatlanul, ha valaki kimondja az igazat. (ItK. 1954. 2. 131. 1.) Most maga veti el ezt a gondolatot érvei közül.

Bóka László bevezetője után következik a voltaképpeni Ady képeskönyv. Adyról, az Ady családról, és az Ady-relikviákról készített fényképek, ill. fakszimilék mutatják itt be kronológikus rendben Ady életét. A szerkesztők szeme előtt — eléggé nem dicsérhetően és helyeslítően — a *költő* Ady bemutatása állott. Olyan Ady versek kéziratait láthatjuk itt fakszimilében, mint a még diákkorában írt és jegyzőkönyvi fel-

vételre érdemesített „Markó kiraly”, „Ének a porban”, „A lelkek temetője”, az Új Versek prológa, „Harc a Nagyúrral”, „Párizsban járt az ősz”, „Léda a kertben”, „Emlékezés Tánicsics Mihályra”, „A paraszt nyár”, „Néhai Vajda János”, „A nagy Cethalhoz”, „Északi ember vagyok”, „Elbocsátó szép üzenet”, „Barangolás az országban”, „Véres panorámák tavaszán”, „A tábornút mellett”, „Beteg szívemet hallgatod”, „E nagy tivárnyán”, „Krónikás ének 1918-ból”. Reinitz kottájával együtt közlik az „Örök harc és nász” című Ady verset. Fakszimilében bemutatják a verseskötete megjelenése előtti verscím változtatásait. Prózái írásai közül megtalálhatjuk a kötetben első önélet-rajzát, amelyet a Nyugat 1909-es Ady-számába adott, a híres „Egy kis séta” kéziratát, valamint két levelét. Ezek a kéziratok természetesen elsősorban a nagyközönségnek adnak alkalmat bepillantani Ady alkotó műhelyébe, de az Adyval évek óta foglalkozó kutató számára is van tanulságuk: mennyire készen, végleges formájukban buktak ki Adyból a művek sok esetben — erre döbbsentik rá a figyelmes szemlélt: néhány szót törölt, ill. változtatott csak a kézirat. A fényképek sokoldalúan mutatják be Adyt: majdnem minden korszakából közlik fényképét, bemutatják szülőfaluját, valamint későbbi tartózkodási helyeit, láthatjuk szülei, és jelentősebb kortársai képeit, néhány fontosabb okmányát (pl. érettségi bizonyítványa, újságírói igazolványa), az újságok és folyóiratok címlapját, amelyekbe írt, természetesen láthatjuk a két nagy inspirálónak, Lédának és Csinszának a képeit is; rendkívüli kor idéző ereje van „A magyar Ugaron” motívumot felidéző fényképnek: az előtérben két csendő, a kép közepén az ispán és a háttérben: aratók. Bemutatják az Új Versek egyik igen sikerült, Nagy Sándortól származó illusztrációját, valamint néhány kortárs festő — Czigány Dezső, Rippl-Rónai — rajzait Adyról. A kort néhány korabeli újságból kiragadott kép idézi: Aratósztrájk a század elején, Munkások tüntetése 1907-ben. Láthatjuk itt Ady szállodai szobáját csakúgy, mint utolsó pesti lakását. Csorba Géza Ady síremléke zárja a kötetet, amely több mint száz képet és kéziratot mutat be. A kéziratokat és képeket a kitűnően kiválasztott Ady-vers, ill. próza idézetek csak közelebb viszik az olvasóhoz. Kár azonban, hogy egy tartalomjegyzék nem teszi még használhatóbbá a kötetet.

Bár a képes-könyv anyagának felsorolása önmagáért beszél, mégsem árt talán megemlíteni, hogy a kötet szerkesztőinek sikerült a teljes Adyt érzékeltetniük és bemutatniuk fényképek és fakszimilék segítségével. Munkájuk jelentőségét akkor mérhetjük fel igazán, ha az 1937-ben Pozsonyban kiadott

„Ady-dokumentumok könyvé”-vel vetjük össze azt. Az is képekkel és faksimilékkel akarta megeleveníteni a költő életét, azonban mivel csupán Ady privát életét mutatta be — voltaképpen elszegényítette azt.

A kezünkben levő kiadvány mutatja hát be képszerűen eddig a legsokoldalúbban és a leghívebben Ady Endrét és ez a kötet két szerkesztőjének — Sára Péternek és Pölöskei Ferencnek — az Ady műben és irodalomban való jól tájékozottságáról, valamint biztos arányérzékéről és ízléséről tanúskodik.

*

Nem fejezhetjük be e kis kötet annotálást anélkül, hogy — ha csak pár sorban is — meg ne említsük a Petőfi Múzeum *Ady kiállítását*, amely voltaképpen e kis kötet „Hinterland”-ja is egyúttal. A volt Károlyi palota öt kiállítási termében mutatják be Ady Endrét. Dicséretes ötlet volt úgy megrendezni a kiállítást, hogy az életrajzi mozzanatok mellett egy-egy tabló bemutatja Ady nagy témáinak (A magyar Ugaron, Vér és Arany, Ember az embertelenségben stb.) kikristályosodását is. A sárga háttérben a tablók kék színe nagyszerűen érvényesül. Gazdagon mutatják be Ady korát és kortársait. *S ez a kiállítás fő érdeme, hogy nem*

retusált. Csak úgy árad a falakról annak a Magyarországnak az atmoszférája, amely Ady líráját megérlette. A néző egy életre megjegyzi Tisza István szűk tatár koponyáját, csakúgy mint Szabolcska Mihály arcára vésett provincializmusát. Am ott látjuk Adynak azokat a kortársait is, akiket ma — későbbi magatartásuk miatt — elítélünk, akikben azonban Ady joggal látta élete egy korszakában fegyvertársait: Fenyő Miksa, Garami Ernő, Kunfi Zsigmond neveit említhetnénk. Egy szakfolyóirat olvasóinak felesleges bemutatni extenzív teljességében ezt a kiállítást, amelynek megrendezői a modern kiállítási technika — majdnem azt írtam: tudomány — minden vívmányát felhasználták, hogy költőnket közelebb vigyék a mához. Ez a kiállítás, amelyet Sára Péter rendezett, jelentős tudományos tett is, hiszen nemcsak a közönség számára nagy vizuális élmény, de Ady életműve kutatóját is új összefüggések meglátására, felfedezésére inspirálhatja. Egyetlen kritikai megjegyzésünk — hogy ti. kissé zsúfoltak a termek — sem a rendező hibájával rovodok fel, hanem az Ady életmű gazdagságából és a kiállítási helyiségek szűkösségéből érthetően következő tény.

Varga József

ADY ENDRE NOVELLÁK

Összeállította, bevezette és jegyzetekkel ellátta: Bustya Endre. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Marosvásárhely, 1957. I. 432 l. II. 408 l.

Ady Endrének életében öt novelláskötete jelent meg. Halála után Földessy Gyula adta ki együtt újra az öt kötetet, majd a harmincas évek végén ezt kiegészítette a hírlapokban lappangó Ady-novellák körülbelül kétharmadrésznyi anyagával. (Ady Endre összegyűjtött novellái, Athenaeum é. n. — 1939). Ez a kötet részben művészi gyöngeségei, részben pedig az akkori viszonyok között „túlzottan irányzatosnak” tekintett állásfoglalása miatt az egykorú folyóiratokban megjelent Ady-novellák közül mintegy százat nem tartalmazott. A kihagyott novellák közül néhány éve Erdélyben „Földrengés előtt” címmel kiadtak egy kis kötetnyi válogatást.

Ady novellái kiadásának e vázlatos, csak utalásszerű áttekintéséből is láthatjuk, hogy sem teljes kiadás, sem pedig egy igazán reprezentatív válogatás nem készült még a költő novelláiból. A kezünkben levő köteteket tehát nem utolsó sorban abból a szempontból kell mérlegre tennünk, hogy Ady életművének ez eddig meglehetősen elhanyagolt részéből, ha már nem is az esszést, de

legalább a legjobbat, a legértékesebbet és az összes kiadatlant adja-e az olvasók kezébe. Azért is fontos ez, mert a költő életművével foglalkozók előtt egyre nyilvánvalóbb e hatalmas életmű belső, lényegi egysége. Magam például ahányszor újra olvasom Ady novelláit, egyre világosabban látom a nagy költő e műfajú írásai jelentős részének is a nagyságát, az Ady életműben való jelentőségét. A Bustya-féle kiadásnak tehát egyszerre kell a legszélesebb értelemben vett olvasóközönséggel megismertetni Ady novelláit, a céhbeliek figyelmét pedig felhívni ez írások nagy tudományos jelentőségére, fontosságára.

*

Ez a csaknem ezer oldalas, két kötetes kiadás kétszáz Ady-novellát, valamint „A műhelyben” című egyfelvonásosát és „Urak — fölperzselt várbán” című színmű részletét tartalmazza. Az első kötetbe a Földessy-féle összegyűjtött novellákból válogatott száz Ady-írást, a második kötetbe